

УДК 781:371.13

*TARAS PASTUSHOK, аспірант кафедри педагогіки Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, викладач кафедри духових та ударних інструментів, Україна
ORCID ID 0000-0002-7119-3554
taraspastushok@gmail.com*

ПЕДАГОГІЧНО-ТВОРЧИЙ КОНЦЕПТ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА

TARAS PASTUSHOK, graduate student of the Department of Pedagogy, Institute of Arts of the Rivne State Humanitarian University, lecturer of the Department of Strong and Percussion Instruments, Ukraine

IMPROVING THE EFFICIENCY OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK AS A PROBLEM OF HIGHER EDUCATION

У статті висвітлено специфіку творчої діяльності диригента оркестрового колективу. Окреслено особливості взаємин між керівником та учасниками оркестру, характерні для їх спільної професійної діяльності. Комунікативна культура майбутнього диригента оркестру розглядається як процес взаємодії між учасниками оркестрового колективу. Охарактеризовано основні елементи комунікації диригента та його естетичної культури, без яких неможливо уявити сучасний оркестр.

Ключові слова: диригент, оркестровий колектив, комунікація, творча діяльність.

Summary. The article highlights the specifics of the creative activity of the conductor of the orchestra. The peculiarities of the relationship between the leader and the members of the orchestra, which are characteristic of their joint professional activity, are outlined. In addition, the communicative culture of the future conductor of the orchestra is seen as a process of interaction between members of the orchestra. The main elements of communication of the conductor and his aesthetic culture are characterized, without which it is impossible to imagine a modern orchestra.

Key words: conductor, orchestra, communication, creative activity.

Meta: висвітлити новітні методи і

наукові досягнення у сфері колективного оркестрового музикування та формування комунікативної культури майбутнього керівника оркестрового колективу.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Процес формування комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу в закладах вищої освіти передусім спрямований на виконання художньо-творчих та освітньо-виховних завдань. Це відбувається тому, що завжди вважалось, що музично-теоретичні знання, якими володіє майбутній диригент, зможуть допомогти якісному вирішенню художньо-творчих завдань з оркестровим колективом.

Проте слід зазначити, що педагогічно-творчий концепт, напружений на формування комунікативної культури та індивідуальних комунікативних взаємин з кожним учасником оркестрового колективу, сприяє вирішенню нестандартних ситуацій у багатофункціональній художньо-творчій діяльності (диригент, виконавець, аранжувальник, педагог, психолог тощо).

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема педагогічного концепту в різних аспектах досліджена у наукових працях С. Гончаренка, В. Глузинського, В. Краєвського, О. Олексюк, О. Рудницької, Г. Щолокової. Основою для обґрунтування основних елементів комунікативної культу-

ри та професійної підготовки керівника оркестрового колективу становлять дослідження Я. Сверлюка, Л. Маталаєва, О. Ільченка, А. Пазовського, І. Мусіна та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професія диригента – одна з найскладніших, оскільки вимагає ефективного гармонійного розвитку музичних здібностей, які формуються у процесі тріступеневого навчання, починаючи з музичної школи та закінчуючи закладом вищої мистецької освіти. Здобуті перші знання, уміння і навички, які беруть початок ще з раннього дитинства, є основою для розвитку майбутнього музиканта, що, у свою чергу, слугують формуванню комунікативної культури майбутнього диригента оркестрового колективу. У наш час існує багато досліджень у сфері диригентсько-оркестрового виконавства та професійної діяльності керівника оркестрового колективу. Так, О. Ільченко (1994) описує професійні якості диригента, котрий працює з дитячим духовим оркестром, і розглядає специфіку взаємодії керівника та оркестрового колективу та його психологічні чинники впливу. Загалом можна зауважити, що в даних наукових працях висвітлено проблеми, які стосуються професійних якостей керівника оркестрового колективу і не розкривають сутності його комунікації та культури спілкування з учасниками оркестру.

Для подальшого розгляду пропо-

нованої статті необхідно охарактеризувати ключові поняття дослідження. Зокрема, термін "формування" у Словнику сучасної української мови (*Словник сучасної української мови, 1970–1980, с. 623*) визначається як "дія за значенням формувати і формуватися" або "виготовлення чогонебудь за допомогою певних взаємодій".

Вивчаючи формування комунікативної культури, важливим елементом у процесі роботи диригента з оркестровим колективом є поняття "культура" (слово латинського походження, яке перекладалось як обробка, догляд, покращення (solo, colere – обробіток, займатися землеробством). У теперішній час термін "культура" має близько сотні визначень, однак основне тлумачення об'єднує в собі всі елементи. Культура (лат. Culture – обробіток, обробляти) – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; історично набутий набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації (*Бусел, 2005, с. 412*).

Термін "культура" розділяє між собою такі основні напрями:

- наука і освіта (включаючи і всі технологічні напрями);
- мистецтво (живопис, література, музика та ін. галузі);
- мораль людини та її світогляд.

Для формування комунікативної культури майбутніх керівників оркестрових колективів основою слугує індивідуальна комунікативна взаємодія і "комунікація". Термін "комунікація" у даному дослідженні відіграє особливу роль, так як це і є спосіб передачі знань. Комунікація (від лат. communicatio – єдність, передача, з'єднання, повідомлення, пов'язаний з дієсловом лат. communico – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, похідний від лат. communis – спільний) – це процес обміну інформацією (ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів з метою передавання та одержання інформації.

Окрім "комунікації", наступним слід розглянути загальне поняття "комунікативна культура", яке має де-

кілька різних тлумачень. Комунікативна культура – це спосіб порозуміння між людьми. Крім того, комунікативною культурою можна назвати і правильне вживання мови, і певне підлаштування до ситуації під час спілкування, а також це максимально правильна поведінка, яка використовується у різних видах діалогів (*Бусел, 2005*).

Підготовка майбутнього керівника оркестрового колективу, формування його індивідуальних комунікативних навичок потребують інтеграції психологічних і педагогічних дисциплін для комплексного висвітлення творчої діяльності, а відтак виховання його комунікативної культури у процесі роботи з оркестровим колективом. Слід зазначити, що важливим тут є не кількість професійних фахових дисциплін, а якість кооперації, яка, у свою чергу, поєднує кращі наукові аспекти.

Т. Смірнова (*Смірнова, 2003, с. 502*) вважає, що процес інтеграції знань у результаті має об'єднувати певні асоціативні аспекти фахових дисциплін, які будуть сприяти формуванню комунікативного мислення майбутнього керівника оркестрового колективу, розвитку гнучкості та цілісності його знань й умінь. В іншому випадку, якщо інтеграцію знань не використовувати в навчальному процесі фахової підготовки, результатом може бути не достатній розвиток професійної культури, який призводить до пасивної творчої діяльності, низького професійного рівня (*Смірнова, 2003, с. 276*). Як наслідок процесу, недостатня комунікативна культура диригента, що не сприятиме налагодженню доброзичливих стосунків з урахуванням вікових психологічних особливостей оркестрантів. Тому перші невдачі у професійній музичній діяльності майбутніх керівників оркестрових колективів відбуваються саме завдяки таким суб'єктивним чинникам. Звинувачення, насамперед, спрямовані в бік професійного навчального закладу, де, за словами керівників-початківців, навчальний процес і реальні умови організації оркестрового колективу суттєво відрізняються. З іншої позиції, на початковому етапі

роботи майбутнього диригента професійні невдачі обумовлені низьким рівнем психологічної готовності та комунікативної культури загалом.

У своїх наукових дослідженнях І. Зязюн (*Зязюн, 2000, с. 312*) зазначає, що основним чинником успіху в педагогічній ситуації виступає саме професійна свідомість. Вона поєднує в собі всі аспекти практичної підготовки і досвід професійної педагогічної діяльності. Я. Сверлюк (*Сверлюк, 2019, с. 45*) вважає, що "без досягнення диригентом кваліфікаційного рівня професійного спілкування неможливо вирішити творчі завдання з колективом". З накопиченням такого досвіду відбувається свідоме розуміння діяльності майбутнього диригента високого професійного рівня.

Якщо розглянути інші аспекти підготовки майбутнього диригента оркестрового колективу, то можна також виявити і негативні тенденції розвитку цього процесу. Одне з таких явищ – відсутність попереднього вивчення рівня розвитку музичних здібностей у майбутніх абітурієнтів, що призводить до вступу в мистецький навчальний заклад студентів, котрі не готові до опанування спеціфічних навичок диригентсько-виконавської діяльності. Часто робота з такими студентами не має професійного розвитку тільки тому, що на першому році навчання викладач змушений починати з елементарних постулатів під час вивчення теоретичних дисциплін. Окрім цього, для професійної підготовки керівника оркестрового колективу потрібна відповідна база практики. У сприятливих умовах проведення практичних занять майбутній диригент набуває високих професійних навичок з оркестровим колективом. Основою таких практичних занять завжди є новітня навчально-методична література, яка має складати теоретичну основу якісної підготовки та розвитку культури спілкування майбутніх диригентів оркестрових колективів.

На основі аналізу виконавської практики учасників оркестрового колективу доходимо висновку, що найбільшої продуктивності у творчій діяльності досягають найактивніші

студенти, котрі мають характерні якості в колективі.

Удосконалення творчої діяльності будь-якого оркестрового колективу завжди породжує ряд закономірних питань щодо нових ефективних методів і засобів виконання, які, у свою чергу, потребують удосконалення в підготовці майбутніх диригентів під час навчання у вищих мистецьких навчальних закладах.

Наукові праці дослідників переконують, що професійна діяльність диригента – це сукупність організаційних, навчальних, виховних і творчих завдань. Кожен з цих компонентів має різну специфіку, проте на практиці процес їхньої реалізації відбувається одночасно. Творчі задуми керівника оркестрового колективу можна реалізувати лише за умов спілкування з колективом, вирішальним моментом якого є професійний концертний виступ. Саме такий підхід диригента на практиці передбачає власну стратегію своїх дій, опираючись на внутрішню специфіку роботи колективу, його організаційну структуру. Керівник оркестру має враховувати вікові психологічні особливості та закономірності взаємин, які безпосередньо позначаються на загальному творчому кліматі в оркестровому колективі.

У практичних умовах гри механічних дій і вимог керівника оркестрового колективу часто буває замало для єдності гри учасників оркестру. Високий рівень оркестрового звучання досягається лише тоді, коли індивідуальні засоби та методи комунікації керівника оркестру застосовуються ним у творчому процесі усього колективу. Тому важливим залишається встановлення внутрішніх ефективних взаємозв'язків між оркестрантами, які були б спрямовані на злагодженість гри, ідеальне ансамблеве виконання, загальну технологію звучання оркестру.

В умовах сьогодення виконавська та комунікативна культура майбутнього керівника оркестрового колективу перейшла від інтуїтивного підходу вивчення до цілої системи знань, які є одночасно наукою та мистецтвом керування. У даному випадку професійні знання, уміння і навички, здобуті майбутнім диригентом у

закладі вищої мистецької освіти можна розглядати як диригентське мистецтво, яке має чітку теоретичну основу. Разом з тим ще недостатньо висвітлені психологічні основи керування своїми діями, особливо, якщо вони пов'язані з різною професійною підготовкою учасників оркестру (вікові та виконавські особливості).

Комунікативна культура майбутнього диригента виховується на основі практичної роботи з оркестром, головним засобом виразності якого є мистецтво та художня творчість. Тому оркестровий колектив функціонує у вільний від занять час та в більшості випадків не має регламентованих обмежень. Це дає змогу керівнику колективу визначити власну методику оркестрових занять, встановлювати творчі комунікативні взаємини. Водночас професійна робота керівника оркестру постійно перебуває у тісному зв'язку з педагогічною і соціальною діяльністю, яка забезпечує всебічний розвиток його комунікативної культури.

Досконале оволодіння комунікативними вміннями керівником оркестрового колективу полягає також й у знанні психологічних і педагогічних методів роботи з учасниками оркестру. Та коли диригент бездоганно володіє мануальною технікою, зрозумілою для всіх учасників оркестрового колективу, взаємодія з оркестром відбувається на високому професійному рівні. За таких умов диригент виступає в ролі педагога, котрий показує учасникам оркестру безмежний світ художнього мистецтва та сприяє професійному зростанню їх виконавських умінь і навичок. Його мета – зацікавити оркестрантів, залучити їх до майбутнього розуміння та професійної потреби виконання художніх творів через участь у репетиційному процесі.

Передусім, робота майбутнього диригента з оркестровим колективом пов'язана з визначенням перспективи для його функціонування на відповідному професійному рівні. Як зазначено в наукових працях А. Іванов-Радкевича, А. Пазовського, диригент, котрий зміг би працювати з оркестровими колективами будь-якого професійного рівня підготовки, повинен

бути організатором своєї творчої діяльності. Тому для професійного оркестрового колективу робота з диригентом передбачає техніку розучування та опанування нового музичного матеріалу, а для початківців – формування особистісних якостей гри кожного оркестрового виконавця. Емоції, внутрішньо пережиті в оркестровому колективі під час виконання художніх творів, додають осмислене переживання для всіх виконавців, котрі не можуть існувати при пасивному слуханні музики.

У своєму дослідженні вчені зазначають, що участь музикантів у творчому колективі збагачує їх емоційну природу сприйняття музичних творів. Слід зауважити, що глибина співпереживань, емоційно-професійне ставлення до музичного матеріалу у прямій залежності від професійних якостей керівника оркестрового колективу. Відповідно саме через комунікативну культуру диригента, яка проявляється також і в мануальній техніці, будь-який оркестрант переосмислює кожен музичну фразу, виконуючи її на новому емоційному рівні. У такому випадку художній твір набуває відповідних професійних властивостей, зберігаючи свою цілісність і музичну структуру. Тому головним завданням майбутнього диригента є розвиток інтересу до музичного матеріалу на емоційному рівні, що здійснюється через спільне колективне музикування в оркестровому колективі (Льченко, 1994).

На думку В. П. Лапченко (1971), культура керівника творчого колективу, налагодження дружніх зв'язків з його учасниками посідає найважливіше місце у специфіці його професійної діяльності. Як правило, недостатньо розвинена культура взаємопілкування між диригентом та оркестрантами часто негативно впливає на результат їхньої творчої співпраці.

Високий рівень оркестрового звучання досягається лише тоді, коли індивідуальні засоби та методи комунікації керівника оркестру застосовуються ним у творчому процесі усього колективу. Тому важливим залишається встановлення внутрішніх ефективних взаємозв'язків між оркестрантами, які були б спрямовані на

злагодженість гри, ідеальне ансамблеве виконання, загальне звучання оркестру.

Професійною рисою диригента завжди була своєрідна здатність створити відповідну атмосферу взаєморозуміння в оркестровому колективі, яка в майбутньому формує процес гуманних взаємин. Це сприяє позитивному розвитку доброзичливості між керівником та учасниками оркестрового колективу, умінню знаходити альтернативу з оркестрантами, котрі мають власний погляд на виконання того чи іншого художнього твору. Підтвердженням є дослідження, де зазначається, що справжній розвиток діалогу між керівником і підлеглими покращує результат їхньої спільної праці.

У процесі оркестрової підготовки майбутній диригент повинен розглядати самостійність та оригінальність усього творчого процесу. Діяльність творчих людей завжди мусить мати самостійний характер, оскільки кожен учасник такого процесу шукає в ньому відповідність його естетичного смаку. Це слугує оригінальному вирішенню творчих задумів автора, розвитку музично-естетичного розуміння художніх творів диригентом та оркестрантами. На думку О. Олексюк (*Олексюк, 2004, с. 263*), учасники творчого колективу мають духовно в удосконалюватися, розвиваючи при цьому індивідуальний потенціал.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, ми з'ясували, що комунікативна культура майбутнього диригента оркестру формується у процесі взаємодії з учасниками оркестрового колективу. За таких умов розробляється система практичних занять, яка обумовлена морально-естетичним досвідом оркестрантів. Вона здатна реалізуватися не лише у професійній діяльності учасників оркестру, але й у творчих взаєминах. Тому у відповідній атмосфері закладається спільна комунікативна та естетична культура між диригентом й оркестрантами.

Педагогічно-творчий концепт формування комунікативної культу-

ри майбутнього диригента оркестрового колективу полягає у спільному досягненні поставленої цілі з учасниками оркестрового колективу, а також передачі стилістичних рис виконуваних творів і художнього задуму композитора. Також слід зазначити, що педагогічний концепт формування комунікативної культури диригента спрямований на осмислення музичного матеріалу будь-якого виду складності, злагодженість виконання художніх творів, у чому й полягає перспектива нашого дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Бусел, В. Т. (2005). *Культура. Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: Перун. 810 с.

Бущ, Г. Н. (1985). *Діалогіка і творчість*. Рига: АБОТС. 318 с.

Зязюн, І. А. (2000). *Педагогіка добра: ідеали і реалії*. Київ: МАУП. 312 с.

Ільченко, О. О. (1994). *Народне оркестрове виконавство: аматорство і проблеми художності*. Київ. 116 с.

Лапченко, В. П. (1974). *Педагогічні основи колективного навчання учнів початкових класів гри на народних інструментах*. (Дис. канд. пед. наук). Київ. 204 с.

Олексюк, О. М., Ткач, М. М. (2004). *Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва*. Київ: Знання України. 263 с.

Орлов, В. Ф. (2003). *Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін*. Київ: Наукова думка. 276 с.

Сверлюк, Я. В. (2019). *Психологічний концепт комунікативної взаємодії в оркестровому колективі. Теорія і методика мистецької освіти*, 27, 45–50.

Словник української мови. (1970–1980). Т. 10. Київ: Наукова думка. 810 с.

Смирнова, Т. А. (2003). *Теоретичні та методичні засади диригентсько-хорової освіти у вищих навчальних закладах*. (Дис. д-ра пед. наук). Київ. 502 с.

tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainської mowy (Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language). Kyiv; Irpin: Perun. 810 s.

Bush, H. N. (1985). *Dyalohyka y tvorchestvo* (Dialogic and creativity). Ryha: ABOTS. 318 s.

Ziazium, I. A. (2000). *Pedahohika dobra: idealy i realii* (Pedagogy is good: ideals and realities). Kyiv: MAUP. 312 s.

Ilchenko, O. O. (1994). *Narodne orkestrove vykonavstvo* (Folk orchestral performance). Kyiv. 116 s.

Lapchenko, V. P. (1971). *Pedahohichni osnovy kolektyvnoho navchannia uchniv pochatkovykh klasiv hry na narodnykh instrumentakh* (Pedagogical bases of collective training of pupils of initial classes of playing on folk instruments). Dys. kand. ped. nauk). Kyiv. 204 s.

Oleksiuk, O. M., Tkach M. M. (2004). *Pedahohika dukhovnoho potentsialu osobystosti: sfera muzychnoho mystetstva* (Pedagogy of the spiritual potential of the individual: the field of musical art). Kyiv: Znannia Ukrainy. 263 s.

Orlov, V. F. (2003). *Profesiine stanovlennia vchyteliv mystetskykh dystsyplin* (Professional development of teachers of art disciplines). Kyiv: Naukova dumka. 276 s.

Sverliuk, Ya. V. (2019). *Psykhohohichni kontsept komunikativnoi vzaemodii v orkestrovomu kolektyvi* (Psychological concept of communicative interaction in an orchestral ensemble). *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*, 27, 45–50.

Slovnnyk ukrainської mowy. (1970–1980) (Dictionary of the Ukrainian language). Kyiv: Naukova dumka. 810 s.

Smyrnova, T. A. (2003). *Teoretychni ta metodychni zasady dryhentsko-khorovoi osvity u vyshchykh navchalnykh zakladakh* (Theoretical and methodological principles of conducting and choral education in higher educational institutions). (Dys. d-ra ped. nauk). Kyiv. 502 s.

REFERENCES

Busel, V. T. (2005). *Kultura. Velykyi*

Стаття надійшла 27.06.2022 р.